

УДК 811.161.2

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/73-3-30>**Галина САБАДИР,**

orcid.org/0009-0002-8437-5602

старший викладач кафедри української мови

Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»

(Харків, Україна) chance05@ukr.net

СЕМАНТИЧНІ ПРОЦЕСИ ЗАПОЗИЧЕНИХ СЛІВ АНГЛІЙСЬКОГО ТА АМЕРИКАНСЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

У статті досліджуються шляхи, причини і наслідки використання англіцизмів та американізмів від проникнення в українську мову до адаптивних процесів та створення певних мовних законів. Чи завжди запозичення є необхідними, у яких випадках суспільство може спиратися на національні філологічні конструкти? Явище слід розглядати з різних сторін. Адже у більшості випадків запозичені слова-англіцизми не лише конкретизують певні поняття, сформовують назви нових, створюють лаконічні аналоги у мові-реципієнті, але й певним чином впливають на розвиток сучасної українською мови. Тож процес є тривалим, постійним, має свої наслідки і його вивчення залишається гостро актуальним.

Постановка проблеми. Мова є живим організмом, що змінюється разом із суспільством. Вона впевнено розвивається, набуває нових слів та висловів, форм і значень, впевнено відсікаючи зайве, незручне, архаїчне. Певні семантичні одиниці назавжди залишаються в підручниках історії, в той час як нові слова стають відображенням свого часу. Актуальність дослідження полягає у тому, що запозичення слів іншомовного походження є нормальним процесом для розвитку будь-якої мови, але сьогодні інтенсивність вживання таких слів досягає величезної концентрації.

Аналіз останніх досліджень. Проблематика полягає в тому, що відношення до процесів запозичення слів у мовознавців відрізняється. Деякі фахівці впевнені, що запозичення збагачує лексичний склад української мови (Панасюк, 2015), інші звинувачують авторів, медіа-персон, журналістів у надмірному, а інколи і недоречному, використанні англіцизмів (Дьолог, 2019). Проте процеси запозичення слів є стихійними, і вони тривають, створюючи все більше питань для експертів галузі.

Метою даної статті є дослідження трансформацій та адаптації слів в процесі розвитку мови та суспільно-культурних змін, що призводить до оновлення словникових ресурсів.

Ключові слова: сучасна українська мова, англіцизми, американізми, запозичені слова, слова іншомовного походження, інтернаціоналізми, етимон.

Galina SABADYR,

orcid.org/0009-0002-8437-5602

Senior Lecturer at the Department of Ukrainian Language

National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute"

(Kharkiv, Ukraine) chance05@ukr.net

SEMANTIC PROCESSES OF BORROWED WORDS OF ENGLISH AND AMERICAN ORIGIN IN THE UKRAINIAN LANGUAGE

The article examines the ways, causes and consequences of the use of anglicisms and Americanisms, from penetration into the Ukrainian language to adaptive processes and the creation of certain language laws. Borrowed words-anglicisms not only specify certain concepts, form new names, create laconic analogs in the recipient language, but also in a certain way influence the development of the modern Ukrainian language.

Problem statement. Language is a living organism that changes along with society. It is steadily developing, acquiring new words and phrases, forms and meanings, confidently cutting off the superfluous, inconvenient, archaic. Certain semantic units remain forever in history textbooks, while new words become a reflection of their time. The relevance of the study lies in the fact that borrowing words of foreign origin is a normal process for the development of any language, but today the intensity of the use of such words reaches a huge concentration. Anglicisms and Americanisms stand out for their more intensive use in various spheres of modern life, including the global digital world, media space, subcultures, etc.

Analysis of recent studies. The problem is that linguists have different attitudes to the processes of word borrowing. Some experts are convinced that borrowing enriches the lexical composition of the Ukrainian language, while others accuse authors, media personalities, and journalists of excessive, and sometimes inappropriate, use of anglicisms. However, the processes of word borrowing are spontaneous, and they continue, creating more and more questions for industry experts.

The purpose of this article is to study the transformation and adaptation of words in the process of language development and socio-cultural changes, which leads to the updating of vocabulary registers.

Key words: modern Ukrainian language, Anglicisms, Americanisms, borrowed words, words of foreign origin, internationalisms, etymon.

Постановка проблеми. Мова є живим організмом, що змінюється разом із суспільством. Вона впевнено розвивається, набуває нових слів та висловів, форм і значень, впевнено відсікаючи зайве, незручне, архаїчне. Певні семантичні одиниці назавжди залишаються в підручниках історії, в той час як нові слова стають відображенням свого часу.

Актуальність дослідження полягає у тому, що запозичення слів іншомовного походження є нормальним процесом для розвитку будь-якої мови, але сьогодні інтенсивність вживання таких слів досягає величезної концентрації. Англіцизми та американізми виділяються більш інтенсивним вживанням у різних галузях сучасного життя, зокрема в глобальному цифровому світі, медіа-просторі, субкультурах тощо. Першу появу запозичених англіцизмів в українській мові відзначають ще у XIX ст., але у XX та XXI ст. (після розпаду СРСР та здобуття Україною незалежності) вони стають відзеркаленням нової культурно-історичної епохи. (Стишов, 2015). В цей час з'явилися нові міжнародні контакти, відбувається розвиток культури і науки, глобальна мережа Інтернет є невід'ємною складовою життя.

Аналіз останніх досліджень. Проблематика полягає в тому, що відношення до процесів запозичення слів у мовознавців відрізняється. Деякі фахівці впевнені, що запозичення збагачує лексичний склад української мови (Панасюк, 2015), інші звинувачують авторів, медіа-персон, журналістів у надмірному, а інколи і недоречному, використанні англіцизмів (Дьолог, 2019). Проте процеси запозичення слів є стихійними, і вони тривають, створюючи все більше питань для експертів галузі.

Метою даної статті є дослідження трансформацій та адаптації слів в процесі розвитку мови та суспільно-культурних змін, що призводить до оновлення словникових реєстрів.

Виклад основного матеріалу. Методи дослідження ґрунтуються на актуальних працях філологів та лінгвістів, що вже займалися вивченням цієї галузі. Зокрема, І. Панасюк, Н. Гудими, О. Стишова, О. Дьолог. Ми розглянемо поняття англіцизмів та американізмів, процесів, що задіяні при проникненні запозичених слів в сучасну українську мову та результатів цього явища.

Англіцизмом називають різновид запозичення; слово, його окреме значення, вислів тощо, які

запозичені з англійської мови або перекладені з неї чи утворені за її зразком. Таке визначення надає українська Вікіпедія. (Вікіпедія, 2022) Американізми відображають лексичні, фонетичні та граматичні особливості англійської мови в США. Найчастіше до них відносять слова, які виникли в американській культурі, суспільстві, але не отримали поширення у Великобританії. (Вікіпедія, 2022). Тобто поняття є дуже схожими, але відрізняються унікальною, але типовою локальною загальноживаною лінгвістикою.

Мовознавці виділяють англіцизми як чужорідний елемент. Їх характеризують специфічні ознаки – фонетичні (менеджер, джем, дизайн), словотвірні (ком'юніті, спонсор, маркетинг), семантичні (акули бізнесу – крупні підприємці, які підтримують жорстку політику просування на ринку).

В українській мові функціонують групи запозичень із значенням, що частково відображають зміст джерела. Наприклад, «сервіс» використовується у значенні «обслуговування» (англ. service – послуги, зв'язок, обслуговування), «бізнес», тобто комерційна діяльність (англ. business – справа, професія, комерційна діяльність), «шоумен» – персона, що створює шоу (англ. showman – господар цирку, атракціонів, фахівець створення публічних видовищ).

Розширення семантичного складу відбувається за рахунок транстермінологізації різних змістів. Зокрема англійське слово *dumping* має різні значення/фонетичне звучання в залежності від галузі застосування. Наприклад, «демпінг» в економіці, як реалізація товарів або послуг по заниженій вартості, а також «дампінг» в технічній галузі, як неекологічна технологія скидання відходів у море. Обидва слова мають негативний зміст, але відрізняються фонемою.

В процесі адаптації є випадки, коли слово-моносемант в англійській лінгвістиці набуває переносного значення в українській мові. Наприклад, *body*, тобто «тіло», використовується як боді у значенні «жіноча спідня білизна».

Таких само трансформацій зазнали і інші англіцизми. Так *votum* «бажання» – *votum* «рішення, що було прийняте шляхом голосування» (*votum* недовіри). В процесі адаптації слово зазнає звуження та конкретизації терміну.

Дослідження процесів буде неповним без нагадування про семантичне запозичення. Тобто слова

більш раннього періоду, які проникли в англійську мову з латини, грецької або французької з часом розширили свій зміст, і в такому вигляді перейшли в українську мову. Слово «пірат» використовується не лише для позначення морського розбійника, але й у значенні порушника авторських прав будь-якої аудіо, відеопродукції або літературних творів.

Також в процесі адаптації слова можуть змінювати конотацію з негативної на позитивну та навпаки, а нейтральні слова набувати значень певної емоційної забарвленості. Такий процес відбувається у слові *sequel* тобто продовження історії. Зазвичай воно вживається у кінематографічній або літературній галузі. Через випадки невдалих спроби продюсерів продовжити франшизу, слово *сіквел* набуло негативного змісту, в той час як його етимон залишається нейтральним. Схожий випадок із нейтральним словом *speech* – промова, і спіч, який в українській мові часто вживається із іронічним підтекстом. Американізм «коп» з негативним етимоном в Україні також набув негативної конотації у суспільстві через свавілля поліцейських та зловживання службовим становищем. Певний час після реформи МВС «коп» отримував більш полярний зміст у ЗМІ та соціальних мережах.

Як реципієнт сучасна українська мова отримала актуальні запозичення-інтернаціоналізми – локдаун, лендліз тощо. Вони є відповіддю на суспільно-культурні, економічно-політичні процеси, що відбуваються в Україні, зокрема пандемія, війна.

Слова іншомовного походження природньо проникають усним та письмовим шляхом. Внаслідок нестачі кількості в українській мові певних лексико-семантичних груп, реалізується прагматична потреба сформуванню назви для нових понять, звуковий зміст яких вже апробований на практиці.

Більшість слів іншомовного походження розвиваються поміж існуючих в галузях політики, економіки, спорту, культури, моди, а також комп'ютерної та цифрової термінології. Процеси запозичення англіцизмів та американізмів відбуваються швидше, аніж в будь-який час через інтенсифікацію міжнародних культурних контактів на тлі політично-економічних процесів, у соціальних медіа та ЗМІ, які значно каталізують проникнення та адаптацію нових лексем. Деякі з них мають українські відповідники: інтервенція – втручання, ліміт – обмеження, амбасадор – посол, хобі – захоплення, брифінг – прес-конференція, фейк – підробка, менеджер – керівник, форум – зібрання і т.д. Проте певні англійські терміни залишаються більш уживаними, аніж українські аналоги. Через

це в соціальних медіа з'являється поняття «мовного снобізму», тобто надмірна кількість мовних запозичень через модність слів та бажання проявити освіченість.

Н. Гудима називає позамовні та мовні причини використання запозичених слів. До позамовних чинників запозичень відносять розвиток соціально-економічних зв'язків, багатомовність українців, вплив престижу стилю життя США та Британії, запозичення закордонного досвіду, модність на іншомовні слова. Досліджуючи мовні чинники Н. Гудима виділяє необхідність позначати явища, ситуації, процеси за відсутності українського еквіваленту, прагнення до мовної економії, коли відповідний термін в українській мові включатиме декілька слів, потреба поповнити експресивніші засоби вислову тощо. (Гудима, 2010) Актуальні причини використання англіцизмів та американізмів будуть збільшуватися через фактори, які тим або іншим чином не влаштовують носія мови.

Проте в українській мові є ще одна специфічна причина – бажання уникнути російнізмів або слів, що проникли в українську лінгвістику через російську мову, і тому сприймаються як російнізми. На тлі посилення національної ідентичності все частіше відбувається використання запозичень в англійській мові як альтернативи.

В процесі свого розвитку мова асимілює англіцизми стихійно з різних причин. Але незважаючи на чинники використання запозичень, які продовжують активно вивчатися українськими лінгвістами протягом кількох десятиріч, їхні механізми впливу на сучасну українську мову потребують створення певних законів мовної адаптації. В процесі пристосування відбуваються через використання не лише самостійних лексем, але й конструктив-гібридів. Це виглядає як поєднання неадаптованого запозичення (часто в англійській графіці) та українського відповідника Наприклад, PIN-код, VIP-гості.

Мовна адаптація відбувається у збереженні запозичених слів з відповідними українськими лексемами у роді і числі. Наприклад, «Поговоримо про це на міті» або «Я в захваті від сюжету цього триллера».

Більшість термінів англійського походження відповідають потребі мовної економії, конкретизують та поглиблюють поняття. Наприклад, бренд (розрекламована марка товарів чи послуг), фундація (благодійний фонд, що збирає кошти для заснування чого-небудь), стартап (комерційна реалізація новаторської ідеї), грант (грошова підтримка на наукові дослідження, бізнес-проекти, навчання тощо).

Висновки. В переважній більшості процес семантичної адаптації запозичень тривалий та складний. Але в сучасній українській мові через глобалізацію є нагальна потреба універсалізувати словникові реєстри, сприяти їхньому інтернаціональному характеру. Специфічною рисою сучасності є те, що англійська мова обрана як міжнародна та інтернаціональна мова, тож англіцизми та американізми швидко долають бар'єри, стаючи загальноживаними.

Науково-технічний прогрес триває, Україна посилює свої політично-економічні позиції на

світовій арені, отримує міжнародний культурний досвід, розвиває внутрішні та зовнішні ринки у різних галузях, а отже і процеси запозичень з англійської середі продовжуються. Ми можемо їх підтримувати або очищувати літературну мову від запозичень, але їх неможливо припинити.

Таким чином, вивчаючи семантичну адаптацію таких мовних одиниць, досліджуючи їхній вплив на сучасну українську мову можна виявити певні мовні закони та керуватися ними, збагачуючи, примножуючи лексичний фонд, але зберігаючи власну національну ідентичність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Англіцизм. Вікіпедія: Вільна енциклопедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%BD%D0%B3%D0%BB%D1%96%D1%86%D0%B8%D0%B7%D0%BC> (дата звернення: 02.01.2024).
2. Гудима Н. В. Вплив мовних та позамовних чинників на збагачення словникового складу сучасної української літературної мови. *Актуальні проблеми слов'янської філології. Серія: Лінгвістика і літературознавство: Міжвуз. зб. наук. ст.* 2010. Вип. XXIII, ч. 4. С. 308–316.
3. Дьолог О.С. *Новітні англіцизми – збагачення чи засмічення української мови?* URL: <http://movoznavstvo.com.ua> (дата звернення: 04.01.2024)
4. Панасюк І. М. *Англіцизми навколо нас: аномалія чи норма?* URL: https://urok.osvita.ua/materials/edu_technology/46218/ (дата звернення: 04.01.2024)
5. Стишов О. С. *Українська лексика кінця XX століття (на матеріалі мови засобів масової інформації): монографія; 2-ге вид., переробл.* Київ 2005. 388 с.

REFERENCES

1. Anhlitsyzm [Anglicism] Wikipedia: The Free Encyclopedia. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%BD%D0%B3%D0%BB%D1%96%D1%86%D0%B8%D0%B7%D0%BC>, (Last accessed: 02.01.2024) [in Ukrainian].
2. Hudyma N. V. (2010) Vplyv movnykh ta pozamovnykh chynnykiv na zbahachennia slovnykovoho skladu suchasnoi ukrainskoi literaturnoi movy. [Influence of linguistic and extra-linguistic factors on the enrichment of the vocabulary of the modern Ukrainian literary language.]. Aktualni problemy slovianskoi filolohii. Serii: Linhvistyka i literaturoznavstvo: Mizhvuz. zb. nauk. st.. Institute of Literature of the National Academy of Sciences of Ukraine. Issue XXIII, Part 4. Kyiv. P. 308–316 [in Ukrainian].
3. Doloh O. S. (2015) Novitni anhlitsyzmy – zbahachennia chy zasmichennia ukrainskoi movy? [The Newest Anglicisms Enriching or Polluting the Ukrainian Language?] Movoznavstvo. № 2. Kyiv. p. 56–65. URL: <http://movoznavstvo.in.ua> (Last accessed: 04.01.2024) [in Ukrainian].
4. Panasiuk I. M. (2015) Anhlitsyzmy navkolo nas: anomalii chy norma? [Anglicisms around us: anomaly or norm?] Movoznavstvo. № 2. Kyiv. P. 5–12. URL: https://urok.osvita.ua/materials/edu_technology/46218/ (Last accessed: 04.01.2024) [in Ukrainian].
5. Styshov O. S. (2005) *Ukrainska leksyka kintsia XX stolittia (na materialii movy zasobiv masovoi informatsii)* [Ukrainian vocabulary of the late twentieth century (based on the language of mass media)]. Kyiv National Linguistic University. Monohrafiia; 2-he vyd. Kyiv. 388 p. [in Ukrainian].